

ז. בין בני קיבוץ העולם הבא יש מדרגות

ואמנם עוד פרט אחר עיקרי מאוד יש בזה העניין. והוא, כי הנה בקיבוץ השלמים שזכרנו שיהיה לעתיד לבוא, אין הכוונה שיהיו כולם במדרגה אחת ובמעלה אחת³² וישיגו השגה אחת.

אך הדבר הוא, שהנה שיערה החכמה העליונה עד היכן יכול להגיע הקצה האחרון, פירוש - השיעור היותר פחות שבהתדבקות בו יתברך שמו וההנאה בשלמותו³³. וכנגד זה סידרה שכל מי שמעשיו יגיע לפחות אל השיעור הקטן ההוא, כבר יוכל לימנות בקיבוץ הזה שזכרנו, ויהיה מן הנשארים לנצחיות להתענג בו. אך מי שאפילו לזה לא יגיע, הנה זה יהיה נדחה לגמרי ואובד.

ואמנם כל מי שיזכה יותר, הנה יהיה בקיבוץ עצמו יותר גדול ויותר עליון.

והיה מעומק עצתו יתברך שמו שיהיה האדם עצמו בעל טובו לגמרי, בין בכלל בין בפרט. פירוש - שלא די שלא יזכה לטוב (באופן כללי) אלא אחר שהשיגו בעמלו, אלא אפילו פרט החלק שיותן לו, לא יהיה אלא כפי מעשיו בדקדוק.

ונמצא, שלא יהיה האדם במדרגה, זולת מה שבחר ושם הוא עצמו את עצמו בה. וכבר ימצאו בקיבוץ ההוא "עליונים" ו"תחתונים"³⁴, "גדולים" ו"קטנים", אבל לא יהיה לגובה מעלת האדם ושפלותה, לגודלה ולקטנותה, סיבה אחרת אלא הוא עצמו, באופן שלא יהיה לו תרעומת על אחר כלל.

הערות - ילמד ענוים דרכו

32 מדרגה ומעלה - רמז לכמות ואיכות. הרמח"ל היה צריך להדגיש זאת כיוון שהיה ניתן לחשוב שכל מי שיש לו "רוב זכויות" נכנס כך לחיי העולם הבא, והבדלי המדרגות הן בכמות הזכויות לעומת כמות העוונות. ואחר שהתבאר שאין מכניסים לחיי עולם הבא אלא לאחר ניקוי שלם מכלל החטאים, היה ניתן לחשוב שכל הצדיקים הנמצאים שם יהיו באותה דרגה. על זה הוא אומר שאין זה נכון. שאף מי שעשה כל המצוות ונוקה מכל העברות - יש הבדל בינו לבין שכמותו, והוא - באיכות המצוות ובכמות המצוות שעשה. ואפילו בעוונות - אם עשה עליהם תשובה או שנוקה על ידי יסורין, אין הוא במדרגה כמי שלא חטא כלל (אלא שמצד מצוות התשובה - הוא מעולה מהצדיק הגמור. ואכמ"ל).

33 כל אותם סיפורים בחז"ל (עבודה זרה יב, יז; יז, יח; יח, יח) על זכאות לחיי עולם הבא במעשה אחד ובשעה אחת הם על פי דבריו כאן שמעשה זה זיכה את האדם ההוא להגיע למבחן הסף בכניסה לחיי עולם הבא. אולם אין הכוונה שיהיה בעולם הבא באותה מדרגה כמי שקיים את כל המצוות כל ימיו. זהו שאמר יוסי בן יעזר איש צרדה על יקום איש צרורות: "בשעה קלה קדמני זה לגן עדן" - היינו להיות מזומן לחיי עולם הבא, אך לא שהוא במדרגתו ח"ו.

34 כלשון הגמרא בפסחים נב, "עליונים למטה ותחתונים למעלה" - והיינו מבחינת החשיבות. כי גם בעולם הבא יש מי שיהיו ראשית ויש אחרים שיהיו רק נטפלים אליהם. וכמו שאמרו חז"ל "שיבתו של משה רבנו" וכיו"ב. וכל זה מצד מעלתם ביחס לזולתם. ואילו "גדולים וקטנים" - מצד מעלתם העצמית.

מסלול 1: יום ה, כה אייר	מסלול 3: יום ב, כו אייר
מסלול 2: יום א, כז אייר	מסלול 4: יום ג, כח אייר

ח. יש מעשים שגומלים עליהם בעולם הזה גם לזוכים בחיי עולם הבא

והנה על פי השורש הזה³⁵ תמצא עוד הבחנה גדולה בדין המעשים לשפוט אותם, שראוי שתגיע תולדותם לתת עילוי לאדם בקיבוץ השלמים שזכרנו, ושיעור העילוי שיתנו. כי כבר ימצאו מעשים, שכפי המשפט העליון המדוקדק והישר לא יגיעו לתת לאדם עילוי לזמן ההוא, אלא יוגמלו בעולם הזה³⁶ ואז ישאר אותו האדם משפלי הנצחיים, בקטני הקיבוץ ההוא.

והנה זה דומה קצת לאותם שזכרנו למעלה, שמקבלים שכרם בעולם הזה ונאבדים לעולם הבא. אך נבדלים מהם הבדל גדול. והוא, כי אותם שזכרנו שהם הרשעים הגמורים - הנה כלה כל כוח מעשיהם הטובים בשכר שבעולם הזה ואינם מגיעים אל

הערות - ילמד ענוים דרכו

35 שיש מבחן סף לזכייה בחיי העולם הבא. מבחן זה יוצר שני מצבים: האחד - אפשרות שמי שחטא הרבה יהיה זכאי לחיי העולם הבא אם יעשה מצווה אחת באיכות ראויה, כמו שהתבאר בסעיף הקודם. השני - מי שעשה הרבה מצוות אך לא עבר את הסף, לא יזכה בעבורן לשכר בעולם הבא, כפי שמבאר כאן.

36 שתי סיבות אפשריות לכך:

א. מצד איכות המצווה, שעשה אותה ללא כוונה לשם שמים. כמבואר בשבת סג, א: "אמר רבא בר רב שילא, ואמרי לה אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת: מאי דכתיב: 'אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד'...? ליימינין בה (=עושים לשמה) - אורך ימים איכא, וכל שכן עושר וכבוד. למשמאילים בה (=עושים שלא לשמה) - עושר וכבוד איכא, אורך ימים ליכא". וכבר ביאר הרמח"ל את חשיבות הכוונה שבמצוות לעיל חלק א פרק ד.

ב. מצד הכמות - שעשה הרבה עבירות שכיבו את השלמות והזיכוך של מצווה שעשה. וכן אמרו חז"ל בסוטה כא, א ש"עברה מכבה מצווה". אך אין הכוונה שלא יזכה לשכר, אלא שהעבירה הורסת את מה שבנה בנפש, ועל כן אפשר שמצווה זו לא תזכה אותו לשכר בחיי עולם הבא אלא בשכר בעולם הזה בלבד. לזה רמז הרמח"ל לקמן: "שמפני קלקול מעשיהם..."

הרמב"ן לאחרי מות יחיד, הזכיר ארבע מדרגות בשכר המצוות כפי עשייתן: "ודע, כי חיי האדם במצוות (הם) כפי הכנתו להם.

כי העושה המצוות שלא לשמן, על מנת לקבל פרס - יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים, בעושר ובנכסים וכבוד. ועל זה נאמר: 'בשמאלה עושר וכבוד', ופירשו (שבת סג, א) למשמאילים בה עושר וכבוד. וכן אותם אשר הם מתעסקין במצוות על מנת לזכות בהן לעולם הבא, שהם העובדים מיראה, זוכים בכוונתם להינצל ממשפטי הרשעים, ונפשם בטוב תלין.

והעוסקין במצוות מאהבה כדין וכראוי, עם עסקי העולם הזה (=יחד עם עיסוקים בצורכי עולם הזה לקיום נפשם), כעניין הנזכר בתורה בפרשת אם בחוקתי: 'והשיג לכם דיש את בציר וגו'', יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהג העולם, ולחיי העולם הבא זכותם שלמה שם.

והעוזבים כל ענייני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף, וכל מחשבתם וכוונתם בבוראם בלבד, כעניין באליהו, בהדבק נפשם בה' הנכבד - יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו, וכידוע ממנו בקבלה (=במסורת בעל פה), וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים.

ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצוות: 'למען יאריכון ימין'; 'למען תחיה'; 'והארכת ימים' - כי הלשון יכולול מיני החיים כולם, כפי הראוי לכל אחד".

מסלול 1: יום ה, כה אייר	מסלול 3: יום ב, כו אייר
מסלול 2: יום א, כז אייר	מסלול 4: יום ג, כח אייר

הנצחיות כלל. ואלו - הנה כבר מעשיהם מגיעים אותם אל הנצחיות. ואפילו שיצטרך להם צירוף נפשיי רב מאוד, הנה על כל פנים יש להם חלק בהשארות הנצחיים. אלא שמפני קלקול מעשיהם אין מצוותיהם מגיעות אלא לתת להם שם אותו החלק הקטן שאמרנו, ורבים מזכויותיהם מקבלים אותם בעולם הזה, שאילו היה הדין נותן עליהם שיוגמלו בעולם הבא ולא בעולם הזה, כבר היו נמצאים האנשים ההם במדרגה מן הגבוהות בקיבוץ השלמים³⁷.

ט. עניין צדיק וטוב לו נובע מהקוטב האישי

ואולם בכל מה שזכרנו עד הנה, הנה נתבאר עניין יסורי הצדיקים בעולם הזה ושלמות הרשעים, וכן העונשים הנפשיים, מצד מה של הכנה לגמול האמיתי שלעתיד לבוא. אך טובת הצדיקים בעולם הזה - נמשכת על דרך אחר³⁸, ונבארה לפנים בס"ד. וכל זה שביארנו הוא כפי הקוטב השני "הכללי" שזכרנו להכנה (של העולם הזה לעולם הבא), אבל ענייניה כפי הקוטב "האישי" הולכים מהלך שונה מכל זה³⁹, ונבארהו עתה בפרק בפני עצמו בס"ד.

שאלות מנחות:

- ✦ אם אין אדם זכאי לעולם הבא אלא כשהוא צדיק גמור ללא עוונות, במה נבדלים הצדיקים במדרגתם זה מזה בעולם הבא?
- ✦ כיצד יצירת מבחן סף לכניסה לעולם הבא מאפשרת מצד אחד להגדיל את מספר הזכאים לעולם הבא, ולהוציא מצד שני הרבה מעשים שלא יתוגמלו אלא בעולם הזה?
- ✦ בכה רבי ואמר: "יש קונה עולמו בשעה אחת" - האם "עולמו" גבוה מעולמו של רבי?
- ✦ מדוע העיסוק בתורת החסידות, המעצימה את עבודת הלב, משדרגת את מעלתו של שומר המצוות בעולם הבא?

מסלול 1 - הלימוד בשישי-שבת ברמב"ן על הפרשה

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 37 מכאן תוכחה מגולה להרבה שומרי מצוות שעושים רוב המצוות מצוות אנשים מלומדה, ללא כוונה וללא אהבה ויראה לשם שמים, שכל אלו אינן מזכות אותם לריבוי שכר בעולם הבא מפני שלא נעשו לשמה. וחבל, שהרי הם מתאמצים כל ימיהם במצוות, והיו יכולים להיות במדרגה גבוהה בעולם הבא אילו תיקנו את הצד הפנימי של כוונת הלב!
- 38 שהרי שכר המצוות של הצדיק הוא בעולם הבא, ואם כן מהיכן זוכה לטובות בעולם הזה?
- 39 נראה שהרבה מההבדלים בין חוקי הגמול המובאים ברמב"ם בהל' תשובה לחוקי הגמול המובאים ברמב"ן בשער הגמול, נובעים מהחילוק שבין הקוטב הכללי לקוטב האישי. הרמב"ם מדבר יותר מצד הקוטב האישי, ועל כן מדבר בפרק ט על הקורלציה החיובית שבין עשיית מצוות לבין קבלת הטובות בעולם הזה לעזרת הצדיק. לעומתו, הרמב"ן מדבר יותר מצד הקוטב הכללי, ועל כן מדבר על הקורלציה ההפוכה - שהצדיק יתיישר בעוה"ז על מיעוט עוונותיו.

מסלול 1: יום ה, כה אייר	מסלול 3: יום ב, כו אייר
מסלול 2: יום א, כו אייר	מסלול 4: יום ג, כה אייר